

УДК 330.341.1 + 008.1 : 332.1

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ясенова І.Б., Калінчак О.В.

Розглянуто податкове стимулювання розвитку інноваційної сфери економіки у розвинених країнах світу. Показано, що цьому розвитку сприяє пільгове «комплексне» (пряме і непряме) стимулювання як самих компаній, так й їх інвесторів.

Актуальність проблеми. Державна підтримка інноваційної сфери в сучасному світі відіграє важливу роль у всіх розвинених країнах. Існує безліч механізмів, за допомогою яких держава може брати участь у створенні сприятливого інноваційного клімату, стимулюванні малих інноваційних підприємств, впровадженні технологій у виробництво тощо. У самому загальному вигляді їх можна розділити на дві великі групи: по-перше, це пряма участь держави у вигляді фінансування певних проектів (зокрема, венчурних), підприємств (включаючи, малі інноваційні), елементів інноваційної інфраструктури (технопарків, інкубаторів, офісів із трансферу технологій тощо). По-друге, це непряме регулювання бізнесу переважно через податкові механізми. Більшість країн світу, зокрема країни ОЕСД, використовують і пряму й непряму підтримку бізнесу в сфері досліджень і розробок.

В останні роки в більшості розвинених країн спостерігається тенденція посилення податкового стимулювання інноваційної сфери з одночасним скороченням прямого державного фінансування. Так наприклад, в 2007-2009 рр. обсяги наданих податкових пільг були в 10 разів більше суми прямих субсидій у Канаді, в 5,5 разів – у Португалії, в 3 рази – у Японії, Нідерландах, Данії, більш, ніж у два рази, – в Австралії, Угорщині, Ірландії [1].

Якщо у 1995 р. тільки 12 країн ОЕСД використовували різні податкові інструменти для стимулювання витрат на дослідження й розробки, в 2004 році – 18, то сьогодні їх налічується вже більше 20 [2]. А там, де податкове стимулювання застосовується відносно давно (з 50-60 років двадцятого століття), спостерігається тенденція до збільшення обсягів і розширення сфери його застосування.

Разом з тим єдиної точки зору фахівців на роль податкових пільг для забезпечення інноваційного росту сьогодні немає, кожна країна формує власну систему оподаткування і стимулів для розвитку відповідної сфери.

Метою статті є дослідження прогресивного досвіду податкового регулювання діяльності інноваційних і інноваційно орієнтованих підприємств і економіки у цілому у розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Проблема надання податкових пільг є досить складною, оскільки існує потенційна небезпека створення певних диспропорцій в економічному розвитку. Дискримінація окремих платників, зловживання, ускладнення бухгалтерського й податкового обліку й, як наслідок, труднощі з виконанням податкових зобов'язань – ці та інші негативні наслідки властиві нераціональному застосуванню політики податкових пільг. Разом з тим, раціональне використання податкової політики здатне створити стимули для розвитку високотехнологічних виробництв, оптимізувати режим функціонування підприємств інноваційних галузей, що необхідно для забезпечення економічного розвитку країни. Тому задача вибору заходів, напрацьованих у цій області світовою практикою, найбільш адекватних для інституціональних умов вітчизняної економіки, стає актуальною.

У світовій практиці апробовано і використовується [3, 4] широкий спектр податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності підприємств, серед яких:

- зменшення податку на приріст інноваційних витрат;
- пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих по акціях інноваційних організацій;
- зниження ставок податку на прибуток, спрямований на замовлені й спільні ДР;
- «податкові канікули» протягом кількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів;
- надання дослідницького й інвестиційного податкового кредиту, тобто відстрочка податкових платежів у частині витрат із прибутку на інноваційні цілі;
- податкові відрахування (знижки) з оподаткованого прибутку по певних видах витрат платника податків (у результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау й ін. нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності) суму вартості приладів і встаткування, переданих вузам, НДІ й іншим інноваційним організаціям; внески в благодійні фонди, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;
- виведення з-під оподаткування окремих об'єктів (вилучення);
- спеціальні податкові режими, що передбачають пільгове або спрощене оподаткування;
- введення мораторію на зміну (погіршення) умов оподаткування;
- зв'язок надання пільг з урахуванням пріоритетності виконуваних проектів;
- зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з наступним пільговим оподаткуванням у випадку використання на інноваційні цілі.
- звільнення від сплати окремих податків для венчурних фірм;
- прискорену амортизацію при технічному переозброєнні та на обладнання, яке використовується при наукових дослідженнях тощо;

- податкове стимулювання діяльності нових інноваційних підприємств, малого та середнього бізнесу;
- зниження ставок податку для експортно-орієнтованих підприємств.

В залежності від економічної кон'юнктури й різних інституціональних особливостей, різними країнами використовується безліч комбінацій з можливих перелічених заходів податкового регулювання.

У науковій літературі виділяють три типи моделей інноваційного розвитку промислово розвинених країн [5]:

1) країни, орієнтовані на лідерство в науці, реалізацію великомасштабних цільових проектів, що охоплюють всі стадії науково-виробничого циклу, як правило, зі значною часткою науково-інноваційного потенціалу в оборонному секторі (США, Англія, Франція);

2) країни, орієнтовані на поширення нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища, раціоналізацію всієї структури економіки (Німеччина, Швеція, Швейцарія);

3) країни, що стимулюють нововведення шляхом розвитку інноваційної інфраструктури, забезпечення сприйнятливості досягнень світового науково-технічного прогресу, координації дій різних секторів у галузі науки й технологій (Японія, Південна Корея).

Можна відмітити й про формування четвертого типу моделі науково-інноваційного розвитку національних економік. Це країни, орієнтовані на створення розвиненого постіндустріального середовища з використанням інноваційного фактору. У цій групі країн здійснюється модернізація економіки на основі запозичення досягнень світового науково-технічного прогресу й формування умов забезпечення сприйнятливості до нововведень соціально-економічного середовища (Китай, Індія).

Податкові пільги на капітальні вкладення найчастіше надаються у вигляді інвестиційного податкового кредиту. Як правило, ця пільга надається компаніям, що направляють інвестиції на впровадження нової техніки, устаткування, технологій тощо. Ця знижка віднімається із суми нарахованого податку на прибуток компанії (на відміну від звичайних знижок, що віднімаються із суми податків). Інвестиційна податкова знижка надається лише після введення нової техніки в експлуатацію. Право на одержання податкової знижки настає для компанії автоматично: його не треба доводити й обґрунтовувати, тому що воно закріплено законодавством. Розмір знижки встановлюється у відсотках від вартості впроваджуваної техніки й становить: 5,3% у Японії (для електронної техніки й устаткування), 50% у Великобританії (для 1-го року експлуатації нової техніки, технології, матеріалів тощо), 10 - 15% у Канаді (залежно від освоєння території місця розташування компанії) і 100% в Ірландії. Тимчасове звільнення від сплати податку на прибуток або часткове його зниження («податкові канікули») діє у Франції й поширюється на знов створені малі й середні фірми зі зниженням на перші 5 років їх діяльності на 50% прибуткового податку, який ними сплачується.

У Великобританії для інноваційних компаній, що стартують, податок на прибуток знижений з 20% до 1%. Верхня межа не оподатковуваних інвестицій таких компаній піднятий на 50% – до 150 тис. фунтів стерлінгів. Знижено податок на приріст капіталу від довгострокових інвестицій в інноваційні компанії, що стартують, і знято податок при реінвестуванні в такі компанії. Усунуто оподатковуваний поріг в 1 млн. фунтів стерлінгів на фонди, притягнуті відповідними кампаніями, для компаній з обсягом основних фондів менше 10 млн. фунтів стерлінгів [6].

Способом непрямої підтримки інноваційних проектів підприємництва є податкове стимулювання в сфері дослідних робіт (ДР). У практиці розвинених країн використовуються два види податкових пільг: податкові кредити, що знижують податок на прибуток, і податкові списання, що зменшують базу для обчислення податку.

За кордоном пільги на ДР надаються частіше у вигляді знижок з витрат компаній на ці цілі. Існують два види податкових знижок: об'ємні й прирістні. Об'ємна знижка дає пільгу пропорційно розмірам витрат. Прирістна знижка визначається виходячи з досягнутого компанією збільшення витрат на ДР у порівнянні з рівнем базового року або середнього за якийсь період. Ця знижка діє після того, як зазначені витратки були зроблені. Максимальна знижка (50% має місце у Франції, але не може перевищувати 5 млн. франків на рік. У Канаді, США, Японії й Тайвані знижка становить 20%. Однак є ряд обмежень. Наприклад, у США податкова знижка на приріст ДР застосовується лише до тих витрат, які спрямовані на створення нової продукції або розробку нових технологічних процесів (не поширюється на витратки, пов'язані зі зміною типу або виду продукції, косметичних, сезонних та інших модифікацій). Крім того, встановлений ліміт на пільги – додаткові витратки на ДР (на які поширюється пільга) не повинні перевищувати 50% суми базисних витрат за визначений період. У Канаді розмір пільги збільшується до 30% для важкодоступних і економічно нерозвинених районів. У Японії й Тайвані знижка в 20% обчислюється від суми приросту витрат на ДР у порівнянні з найвищим досягнутим рівнем витрат на ДР, але є обмеження (дана пільга не повинна перевищувати 10% загальних податкових зобов'язань компанії. Деякі зарубіжні країни використовують одночасно обидва види податкових знижок (і об'ємний, і прирістний), але стосовно різних видів витратків.

Наприклад, системи податкового стимулювання інноваційної сфери Канади і Франції мають такі особливості.

Канада є однією з перших країн, що почала впроваджувати податкове стимулювання ДР. Програма податкового стимулювання «Наукові дослідження та експериментальний розвиток» (The Scientific Research & Experimental Development – SR&ED) – була впроваджена у 80-х роках минулого століття, це урядова програма, яка заохочує підприємства збільшувати витрати на ДР. Крім урядової програми більшість провінцій мають додаткові програми. Канадські підприємства можуть претендувати на податковий кредит в розмірі 20% від витрат на ДР. В Канаді також дозво-

ляють швидке списання капітальних інвестицій, пов'язаних з ДР. Інвестиції в обладнання і техніку, необхідну для здійснення ДР та інновацій, можуть списуватися негайно.

Програма SR&ED має широке спрямування з чітким нахилом до малих та середніх підприємств. Взагалі податкова політика Канади сприяє розвитку малих підприємств, так як податок на прибуток для них складає 18,3%, а для всіх інших – 31,9%.

Адміністрування даної програми здійснює Канадська податкова агенція (Canadian Revenue Agency). Підприємства претендують на підтримку, відсилаючи звіт про фактичні витрати на ДР. Заява розглядається агенцією. Перевага надається малому та середньому бізнесу. В програмі податкового стимулювання SR&ED до витрат на ДР включають наступне: зарплату працівникам; витрати на матеріали; витрати на техніку та обладнання; витрати на підрядні роботи; внески університетам та інститутам; певні накладні витрати. Всі вищезазначені витрати повинні бути пов'язані з ДР.

Кожного року понад 11000 підприємств претендують на підтримку даної програми. Згідно з даними агенції, близько 75% – це малий бізнес з запитами від 20000 до 2 млн. кан. дол. Кожного року держава виділяє 1800 млн. кан. дол. на підтримку ДР через програму SR&ED.

Франція, як і Канада, почала податкове стимулювання ДР ще у 80-х роках минулого століття. Основна програма «Дослідницький податковий кредит» (Credit d'import recherche – CIR) – була спрямована на всі підприємства, незалежно від розміру та галузі, що займалися ДР. Сьогодні в рамках цієї програми надається більше 80% загальної суми податкової допомоги, яка виділяється в країні на розвиток ДР. За визнанням фахівців, механізм податкового дослідницького кредиту Франції сьогодні є найефективнішим у Європі податковим інструментом стимулювання ДР [7].

У межах цієї програми підприємства звільняються від корпоративного прибуткового податку на перші три роки, а наступні два роки платять тільки 50% податку. Вони також можуть звільнитися від місцевих податків, пов'язаних з вартістю майна та споруд. Щоб отримати CIR підприємства подають декларацію з класифікацією витрат на ДР разом з декларацією про прибуток за рік. Податковий кредит зменшує суму податку за цей рік. Фірми зобов'язані вести облік витрат так, щоб можна було їх відслідковувати та довести, що сума податкового кредиту, на яку здійснено запит, є правильною. Податкові органи можуть періодично здійснювати аудит таких підприємств.

Для обчислення податкового кредиту в програмі CIR включаються такі витрати: зарплата працівникам ДР (200% витрат на зарплату докторам наук); витрати на матеріали, що використовуються для здійснення ДР; витрати на техніку та обладнання; витрати на підрядні роботи для ДР; 200% витрат на фінансування академій та науково-дослідних інститутів.

У 2004 р. у Франції в році було запроваджено програму «Молоді інноваційні підприємства» (Young Innovative Companies (YIC)). Її метою є підтримка створення та росту молодих дослідних підприємств у Франції.

Програма YIC запроваджена для посилення росту молодих інноваційних підприємств. Отримати статус YIC може фірма, яка існує не більше восьми років та інвестує у IP не менше 15% загальних витрат. Підприємство з YIC статусом не платить соціальні платежі за працівників сфери IP, до яких входять не тільки науковці, а й техніки, юристи, що займаються патентами, працівники, що тестують продукцію, менеджери, тобто існує дуже ліберальний підхід.

Як висновок, головний принцип, покладений в основу закордонного досвіду податкового стимулювання науково-дослідної й інноваційної активності бізнесу, полягає в тому, що податкові пільги надаються не науковим організаціям, а підприємствам і інвесторам. Саме пільги вкупі з розвинутою конкуренцією забезпечують високий попит на дослідження й інновації за рубежом.

Література:

1. OECD Oslo Manual [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/dataoecd/35/61/2367580.pdf>.
2. Paying Taxes 2012. The Global Picture. – The World Bank&Pricewaterhouse Cooper LLP, UK, 2012. – 133 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/~media/FDKM/Doing%20Business/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2012.pdf>.
3. Наукова та інноваційна діяльність 2011 / Статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 290 с.
4. Ованесян С. С. Налоговое стимулирование инновационной деятельности / С. С. Ованесян, И. С. Кисловец // Вестник-экономист. – 2011. – № 1 [Електронний науковий журнал]. – Режим доступу : <http://vseup.ru>.
5. Зянько В. В. Податки як засіб активізації інноваційного підприємництва / В. В. Зянько // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2008. – № 2(42) – С. 107-112.
6. Белов В. Н. Полезные примеры для российской инновационной политики / В. Н. Белов // Аналитический вестник. – 2001. – № 15 (146). – С. 67-79.
7. L'enquete CIR 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr>.

Abstract

Yasenova I.B., Kalinchac O.V.

Foreign experience of application of tax adjusting is in the innovative-oriented economy

Examined tax incentives for innovative development of foreign companies. It is shown that this development contributes promotes preferential «complex» (direct and indirect) encouraging: both the companies and their investors.